

Znanstveni skup *Isti rod, različite sudbine. Muškarac može biti i...*,
Slavonski Brod, 4. prosinca 2024.

Dana 4. prosinca 2024. u Gradskoj knjižnici Slavonski Brod održao se u organizaciji Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest znanstveni skup pod nazivom *Isti rod, različite sudbine*, čija je ovogodišnja tematika bila povijest muškaraca, što je istaknuto i podnaslovom: *Muškarac može biti i...* Istoimeni skup održao se i 2022. te 2023., no tada se na njemu govorilo o temama koje su se bavile ženskom povijesti.

Predstojnica Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje dr. sc. Marija Karbić uputila je pozdravne riječi znanstvenicima koji su sudjelovali na simpoziju i ostalima prisutnim te otvorila znanstveni skup.

Nakon pozdravnoga govora održane su tri sekcije izlaganja. Prvu je moderirao Željko Dugac iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Prvo izlaganje održala je Marija Karbić na temu „Maskulinitet u srednjovjekovlju: mogućnosti istraživanja”, čime je započeo program znanstvenoga skupa. Izlagačica je dala kratak pregled razvoja istraživanja maskuliniteta u srednjem vijeku u kontekstu rodne povijesti. Istaknula je neka od pitanja kojima se može baviti prilikom istraživanja povijesti muškaraca poput odnosa maskuliniteta i moći, uloge književnosti u formiranju maskuliniteta, odnosa Crkve prema maskulinitetu. Navela je i izvore kojima se istraživač može koristiti prilikom istraživanja povijesti muškaraca: primjerice, pravni spisi (Iločki statut), dokumenti nastali u praksi (gradske knjige, sudski spisi, oporuke, darovnice), književna djela (srednjovjekovna skazanja) te materijalna kultura (arheološki nalazi, slike, kipovi).

Uslijedilo je predavanje Zrinke Blažević (Filozofski fakultet u Zagrebu) „Figuracije maskuliniteta u pjesničkim poslanicama Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)”, u kojemu je prikazala stihovana pisma koja je Pavao Ritter Vitezović razmjenjivao s pripadnicima hrvatskoga plemstva i klera, činovnicima, carskim službenicima te kraljevskim političkim dužnosnicima. U njima se nalaze i svjedočanstva o socio-kulturno determiniranim muškim društvenim praksama, reprezentacija življenoga rodnog iskustva autora, iz kojih se može zaključiti da je epistolarna razmjena važna sastavnica maskuline uloge i habitusa obrazovanoga plemića u ranome novom vijeku. Na kraju izlaganja Blažević je zaključila da je navedeni izvor koristan za proučavanje povijesti muškaraca zbog toga što nam svjedoči o društvenim, ideološkim, tjelesnim i emocionalnim aspektima diskurzivnih reprezentacija rodnoga iskustva te rodne uloge ranonovovjekovnoga učenog plemića.

Anđelko Vlašić (Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Osijeku) upoznao je prisutne s profilima muških optuženika u progonima vještica te razlozima zbog kojih su muškarci postajali žrtvama progona. U izlaganju „Muškarci kao optuženici u progonima vještica u ranom novom vijeku u Europi i Hrvatskoj” govorio je o mogućim razlozima zbog kojih su muškarci postajali žrtvama progona. Naveo je da su muškarci činili 20% optuženika tijekom progona vještica u promatranom razdoblju u Europi te da se ne može reći da su proganjane samo žene. Uz to je iznio da je na području Hrvatske optuženo oko 5% muškaraca te je na kraju izlaganja dao

pregled postojeće literature o progonima vještaca.

Eldina Lovaš (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavanskom Brodu) izlaganjem „Dvojica osječkih župnika u pritužbama osječke gradske vlasti na početku 19. stoljeća” upoznala je prisutne s dvojicom osječkih svećenika čije se djelovanje kosilo s onime što se očekivalo od svećenika. Navela je razloge zbog kojih su Ivan Jozepac te Emerik Vice bili optuženi, a neki od njih su sljedeći: samovoljno su provodili ubiranje zvonarine, povećavali su štolarinu, zvonarinu, izdavanje potvrda, koristili su crkvene prihode u vlastite svrhe, neuredno su rukovodili župnom blagajnom.

Svećenicima koji su svojim ponašanjem odstupali od propisanih normi bavio se i Ivan Armanda (Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”) u izlaganju „Poljički kler izvan okvira zadanog identiteta u 18. stoljeću”. Govorio je o primjerima svećenika, đakona i bogoslova koji su svojim postupcima izlazili iz okvira ponašanja koje bi bilo u skladu sa svećeničkim identitetom, koji im je bio propisan stupanjem u klerički stalež, te naveo takve njihove postupke, primjerice kršenje celibata, neumjerenost u jelu i piću, ubojstvo, neprisustvovanje propovijedima i svetim poukama, nadriliječništvo, javno psovanje na sablazan naroda, nošenje puški po selu te bavljenje nedozvoljenim poslovima poput kamatarenja, lihvarjenja župljana. Tijekom izlaganja Armanda je prikazao i analizirao pojedine slučajeve koji su se dogodili u Poljicima, a nisu bili u skladu s moralnim načelima Katoličke crkve.

Druga sekcija, koju je moderirala Ana Rajković Pejić, započela je izlaganjem Katarine Horvat (Državni arhiv u Zagrebu) na temu „Muškarci kao kućni sluge krajem 19. i početkom 20. stoljeća”. Horvat je analizirala prava muških slugu te poslove koje su obavljali muškarci koji su bili sluge na području Zagreba, ali i na prostoru Kraljevine Hrvatske. Navela je da su sluge bile lišene aktivnoga i pasivnoga biračkog prava. Zaključila je da su neke muške sluge svoj posao iskoristile kao odskočnu dasku za prelazak u neko drugo zanimanje, dok se dio muške posluge nastavio baviti tim zanimanjem.

Potom su slijedila dva izlaganja posvećena muškarcima u za njih netipičnim zanimanjima. Željko Dugac (Odsjek za filozofiju znanosti Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU, Zagreb) i Sanda Franković u izlaganju pod nazivom „Ja sam danas vaša medicinska sestra: ulazak muškaraca u zanimanje medicinskih sestara” govorili su o uključivanju muškaraca u zanimanja koja su smatrana isključivo ženskim. Nakon Drugoga svjetskog rata muškarci se počinju baviti sestrinštvom (primjerice, 1951. u Školi za medicinske sestre u Zagrebu diplomirala su dva muškarca) te se nazivaju medicinskim tehničarima. Dalje su iznijeli da je prema stranim izvorima ulazak muškaraca u isključivo žensko zanimanje na samom početku bio neprihvaćen, a zaključili su da su i danas muškarci u tom zanimanju u drugom planu, što se vidi i iz činjenice da se u nazivu strukovne udruge i sada spominju samo medicinske sestre, a ne i medicinski tehničari.

Andrea Klobučar (Muzej za umjetnost i obrt) i Tihana Petrović Leš (Filozofski fakultet u Zagrebu) u izlaganju pod nazivom „Muškarci u tekstilnim vještinama tkanja i pletenja” dale su prikaz dviju studija slučaja u kojima se govori o različitim modalitetima muškosti u tekstilnim vještinama tkanja i pletenja. Riječ je o umjetnicima

Željku Pušiću te Igoru Galašu. Preko navedenih umjetnika izlagačice su analizirale različita poimanja uloge muškarca u tekstilnim vještinama na području Hrvatske.

Uslijedilo je izlaganje Jelene Seferović (Institut za antropologiju, Zagreb / Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana) na temu „Klatari se po selu, pravi štetu: odnos muškog nerada i muškosti 1920-ih”. Analizirala je podatke sačuvane u psihijatrijskim povijestima bolesti muškaraca liječenih 1920-ih na odjelu za psihijatriju Kraljevske zemaljske bolnice u Pakracu te u Kraljevskom zemaljskom zavodu za umobolne u Stenjevcu. Seferović navodi da je u patrijarhalnoj kulturi uloga hranitelja obitelji pripadala isključivo muškarcima. No, postavlja se pitanje što kad muškarac ne može privređivati za svoju obitelj: tada dolazi do srama, ali i osjećaja neuspjeha. Izlagačica zaključuje da to dovodi do samostigmatizacije i socijalne izolacije.

Posljednja sekcija, koju je moderirala Marija Karbić, započela je dvama izlaganjima koja su kroz dvije studije slučaja progovorila o ulozi muškaraca u obitelji i pokazala njihovu nježniju stranu. U prvom, „Obiteljski muškarac: Karlo Dieneš, ujak, suprug i otac”, Suzana Leček (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavanskom Brodu) dala je analizu privatnoga dnevnika u kojem su opisane rutine te važniji događaji iz života Karla Dieneša. Dieneš je podrijetlom bio pripadnik sitnoga mađarskog plemstva te po struci ljekarnik. Leček navodi da je u prvom planu izlaganja Dienešov odnos prema ženskim članovima obitelji, odnosno majci, sestri i supruzi, te prema djeci, to jest nećacima i kćeri. Kaže da je slobodno vrijeme Dieneš provodio sa svojom obitelji. Nadalje, izlagačica je analizirala na koji su način prikazani osjećaji u dnevniku, primjerice autor dnevnika bilježi prvi izlazak sa suprugom, vjenčanje te zajedničko razvijanje fotografija. U dnevniku je prikazan i odnos prema kćeri te Leček zaključuje da je Karlo bio prisutan i osjećajan otac.

Slijedilo je predavanje Uršule Bešlić (Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod) pod nazivom „Aleksa je najbolji i najpodesniji čuvar”. U njemu je prikazala odnos najpoznatije hrvatske književnice, Ivane Brlić-Mažuranić, sa zetom Aleksandrom Milčićem, suprugom Ivanine kćeri Zore. Riječ je o osobnim dokumentima Ivane Brlić-Mažuranić pomoću kojih doznajemo o osobnosti Alekse, ali i o njegovu odnosu s punicom. Bešlić navodi da je Aleksa došao u obitelj Mažuranić 1923., nekoliko godina prije smrti Ivanina supruga Vatroslava. Nakon suprugove smrti Ivanin oslonac te skrbnici postaju Zora i Aleksa. Izlagačica analizira odnos Ivane i Alekse te navodi da je Ivana u pismima svojim kćerima govorila da je Aleksa najbolji i najprikladniji čuvar, da ju često posjećuje te joj pravi društvo kako ne bi bila cijeli dan sama. Uz to Ivana opisuje Aleksu kao ugodna, dobra te uslužna muškarca.

Tijana Matijević (IFDT, Univerzitet u Beogradu) održala je izlaganje na temu „Blagi i pitomi: o maskulinitetu jugoslovenske revolucije”, u kojem je govorila o literarnom portretu *Veselina Masleše* autorice Mitre Mitrović. Izlagačica navodi da je u djelu opisan život Veselina Masleše od djetinjstva sve do njegove smrti 1943. godine. U djelu je Masleša opisan kao komunist, marksist te intelektualac s jedne strane, a s druge strane kao mio, srdačan, dobrodušan, blag te pitom. Matijević zaključuje da se njegova figura može smatrati marginaliziranom zbog toga što je smatran drugačijim od drugih.

O maskulinitetu radničke kulture u Hrvatskoj u XIX. stoljeću izlagao je Luka Pejić (Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Osijeku). Govorio je o tome kako je industrijski kapitalizam izazvao krizu maskuliniteta te kako je posao muškarca zamijenjen strojem. Pejić navodi da se 1880-ih u zapadnoj Europi isticala muževnost kao važna odlika dobrih radnika, a u to vrijeme razvija se i maskulina javna radnička sfera. No, to dovodi do dvostruke borbe. Muškarci su se s jedne strane trebali oduprijeti eksploataciji poslodavca, a s druge su trebali zadržati dominantnu poziciju u vlastitom kućanstvu. Nadalje autor analizira stanje u Hrvatskoj 1870-ih te navodi da su muškarci bili vođe sindikata, urednici novina, socijaldemokratski predvodnici. Iz toga se može zaključiti da su muškarci smatrani odvažnima, ustrajnima te razboritima.

Posljednje izlaganje znanstvenoga skupa održala je povjesničarka Ana Rajković Pejić (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod) na temu „Plači kao dečko: Bell Hooks i zagovor feminističkog maskuliniteta”, u kojem je dala prikaz temeljnih značajki koje Bell Hooks utvrđuje kao sastavnice feminističkoga te patrijarhalnoga maskuliniteta. Rajković Pejić navodi da Hooks smatra da muškarci nisu svjesno izabrali patrijarhat, nego im je to društveno nametnuto, te da su muškarci pri rođenju izvrgnuti opresiji. Prema Hooks, važno je da se feminizam bavi maskulinitetom s obzirom na to da je patrijarhalno društvo štetno i za žene i za muškarce. Hooks smatra da patrijarhat kreira maskulinitet tako što se od muškaraca očekuje da budu lišeni emocija te da muškarac u patrijarhalnom društvu ne može izreći bol. Rajković Pejić je zaključila da je patrijarhat podjednako štetan za oba spola te da stoji na putu oslobođenja muškaraca.

Nakon završnoga izlaganja uslijedila je žustra i zanimljiva rasprava. Znanstveni skup bio je zanimljiv i poučan. Izneseni su brojni podaci koji nam omogućuju daljnje istraživanje teme te daju bolji uvid u položaj muškaraca. Uz to, znanstvenim skupom pridana je pozornost temama koje ju u hrvatskoj historiografiji nisu dosad dobivale. Najavljeno je da će i 2025. biti održan skup *Isti rod, različite sudbine*, koji će se također baviti temom maskuliniteta.

Karolina Hegediš

Hubert Wolf, *Papa i đavao. Vatikanski arhivi i Treći Reich*
(Zagreb: Sandorf, 2021.), 338 str.

Politika Vatikana prema Njemačkom Reichu u razdoblju snažnoga nacionalsocijalizma (1933. – 1939.) dugo je bila skrivena – sve do 2003. i 2006. godine. Prilikom otvaranja pristupa izvorima Vatikanskih tajnih arhiva tih godina otvorila se i mogućnost istraživanja odnosa Katoličke crkve i Njemačke, odnosno Njemačkoga Reicha od 1922. do 1939. godine. Dokumenti koji su postali javni, a nastali su za vrijeme pontifikata pape Pija XI., njemački crkveni povjesničar Hubert Wolf proučava na